

HÁLÓZATOK MŰKÖDÉSE A DIGITÁLIS KULTÚRÁBAN ÉS A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉSSEN

A web, a világháló kiépülése és annak birtokba vétele minél szélesebb társadalmi rétegek számára igen nagymértékben átalakította az információszerzést, a kulturális fogyasztást, de a közösségek életének szervezését is. Nem csupán az újfajta kommunikációs csatornák kiépülése vagy az információ más csatornákon történő áramlása hozott jelentős változást. Az új eszköz, a webfelület használata hatással volt a felkeresett és használt, fogyasztott digitalizált javak tartalmára, mennyiségére, szerkezetére; a fogyasztás mikéntjére, szokásaira, időmértékére.

Talán hihetetlen, de az internet világa mindösszesen – nagyjából – húsz évesnek mondható. Az elvileg mindenki számára elérhető hálózat 1992-ben indul, hosszas fejlesztő folyamatok után. Azóta felnőtt egy olyan generáció, melynek tagjai már nem éltek olyan időszakban, amikor ez a lehetőség ne lett volna, elméletileg mindenki számára adott. Egyes szerzők szerint, ők a digitális bennszülöttek (digital natives, illetve net natives). Marc Prensky¹ hívja fel figyelmünket tanulmányában, hogy napjaink végzős egyetemistái egészen másként fogadnak be hagyományos, nyomtatott-írott, vagy digitális, képernyős információt, mint az előző generációk. Az ő percepciójukra az információ befogadásának egyidejűsége, a különféle források

párhuzamos használata, a cikázva olvasás, a korábbi generáció számára ijesztően gyors és felületesnek tűnő, a felszínen szántó tájékozódás a jellemző.

A korábbi generációk, a digitális bevándorlók számára megnyugtató az olvasásban való lineáris befogadás, az, ha egy könyv, egy folyóirat, egy ablak, egy fájl van nyitva. Ez az új generációnak fárasztó, unalmas. Számukra nem nehéz az egyidejűség, az információáramlás több szintje, sok forrása. Egészen egyszerűen másként jár az agyuk. Nem is csoda ez, hiszen ez a generáció az életéből Marc Prensky szerint kevesebb mint 5 000 órát töltött olvasással, de több mint 10 000 órát játszott videojátékokkal (hogy ne is említsük azt a 20 000 órát, amelyet tv-nézéssel töltöttek).² Állandó és azonnali visszacsatolásra van igényük, szeretik a gyors megerősítést, a folyamatos, többirányú kontaktust.

Bár Prensky az alapkategóriákat (bennszülött, bevándorló) bevezettként, sarkítva mutatja be, aláhúzza tanulmányában mondanivalóját, a továbbiakban ő is, és mi olvasók is szükségét látjuk a kép árnyalásának. Egyrészt, a digitális bevándorlók befogadásában, percepciójában nagy változások estek. Másrészt, a bennszülöttek generációja sem egységes, azon kemény tények mentén, miszerint van-e internet elérése otthon, vagy egyáltalán bárhol, már

rétégződik is a csoport. Az internet hozzáférés meglétének, illetve nem létének dichotómiája hozza létre az elsődleges digitális szakadékot.³ De a hozzáférés tárgyyszerű megléte sem jelent azonos felhasználási képességet, igényt, igényességet. Más és más információt tartunk fontosnak a neten, és más és más funkcióval használjuk. A felhasználás minőségbeli különbségéből adódik a másodlagos digitális szakadék, amely, ha lehet még bonyolultabban orvosolható, mint az elsődleges. (Könnyebb a hardvert elérni vagy szolgáltatni, mint a minőségi felhasználást ösztökélni.)

A legfrissebb felmérések szerint a magyar fiatalok 84%-a éri el a szolgáltatást.⁴ A magyar felnőtt népesség 45%-a használja a hálózatot.⁵ Bár a Csepeli – Prazsák szerzőpáros kínosan lassúnak ítéli meg a net hazai terjedését, hangsúlyozzák, hogy a terjedés fő jellemzői egyeznek a közép-kelet európai átlaggal, annál semmivel nem rosszabbak. A harmincezer fő alatti települések 84%-ában tudja elérni a lakosság az internetet valamely művelődési házban, közösségi szinten.⁶ Az elsődleges digitális szakadék áthidalásában tehát nagy előrelépés történt, a közösségi művelődési intézményrendszer, az e-Magyarország pontok létrehozása sokat lendített az Internet hozzáférés ügyén. A hálózat működése napjainkban nem tech-

nikai innováció, technikai újdonság csupán, apránként általános lesz a használata.

A net és a kultúra kapcsolatának megítélése nem egységes. Bizonyos vélekedések szerint az internet fölöslegessé teszi majd a hagyományos intézményrendszert, mert az intézményrendszer által nyújtott kínálat, a kultúra egyes „objektívációi”, pl. koncert, színelőadás, könyv, tanfolyam, klubműködés stb., elérhetőek a hálózaton keresztül is. A magas kultúra egyes tisztelői félnék a silányosodástól, a könnyed tartalmak vég nélküli terjedésétől. Félelmek fogalmazódnak meg a kultúra gyökeres átalakulásáról, a személytelenedésről, a kultúra elszigetelt fogyasztásának túlsúlyáról, az emberi kapcsolatok gyengüléséről, a személyes élmények ritkulásáról. A kultúra és a net kapcsolatának megítélésébe túlzóan optimista elképzelések is vegyülnek, miszerint a net demokratizálja, egyenlővé teszi a kultúra javaihoz való hozzáférés esélyeit, forradalmian megváltoztatja a kulturális befogadás mikéntjét, kulturális közösségek létrejöttét segítheti elő.

Valójában minden kutatás azt erősíti meg, hogy a pozitív és a negatív hatások egyaránt érvényesülnek, egyszerre lehetnek igazak az állítások, de a net (lásd elsődleges, másodlagos digitális gap) nem szünteti meg a kulturális fogyasztás, illetve a közösségi életben való részvétel esélyeinek különbözőségét. Sőt esetenként újfajta esélyegyenlőségeket generál. A digitális analfabéták kizáródnak egy csomó olyan formából (chatelés, letöltés, a közösségi portálok használata stb.), amelyek a digitális bennszülöttek, de még a bevándorlók számára is lassan általánosak lesznek. Arányuk az alapfokú végzettségűek csoportjában 69%-ot tett ki, a mérés (a minta) a magyar ifjúságra volt reprezentatív, feltételezhető, hogy a teljes magyar lakosság esetében, az idők miatt más lenne az arány. A 15-19 éves fiatalok alcsoportjában a digitális analfabéták aránya csak 7%.⁷ Vélhetően a felnövekvő új generáció számára kisebb veszélyt jelent a digitális

világból való kiszorulás, a teljes elszigetelődés.

A magyar felnőtt lakosság nagyobb része inkább hisz a net és a hagyományos kultúra békés egymás mellett élésében (a négy klaszter⁸ közül ez jelentette a relatív többséget, 29%), úgy gondolja ez a csoport, hogy a net használata nem alakítja gyökeresen át a kulturális befogadást, de nem is teszi tönkre a hagyományos intézményrendszert.⁹

Az ellátottság, használat adatait, a forma használatáról vallott vélekedéseket nézve nem negatív a kép. A magyar lakosság inkább befogadó a hálózattal kapcsolatban, elérhetősége és használata folyamatosan bővül, és a közösségi művelődés intézményhálózata is sokat tud segíteni a hozzáférés javításában.

Mi a helyzet a másodlagos digitális szakadék kérdésével? Vannak-e erre társadalmi válaszok, reakciók, válaszol-e erre a kihívásra a kulturális intézményrendszer? Ezekre a kérdésekre már óvatosabb optimizmussal adhatunk feleletet. Vannak a minőségi, magas színvonalú használat segítésére adott jó megoldások, jó, sőt mintaértékű kezdeményezések (pl. a Budapesti Művelődési Központ szervezésében induló Kattints rá, nagy program, amely országos képzési hálózattá nőtte ki magát, vagy az eMagyarország pontokon lévő etanácsadó program, képzési szisztéma, a wifi-falu program, hogy csak a legismertebb, legátfogóbb programokat említsük), de akadnak kiváló helyi kezdeményezések is szép számban).

Összességében azonban nem állíthatjuk, hogy az intézményhálózat tevékenységrendszere általánosságban jól reagált volna a minőségi felhasználás kérdésére. A MMIKL 2010-2011-ben végzett kutatásában, amely a kistéleplések közkulturális kínálatát vizsgálta, a kvalitatív vizsgálat során, a vizsgált harmincöt település közül csak egy olyan települést találtunk, amelyben valamely IT-technikára alapozó újítás, fejlesztés, komplex program működött volna. Ugyanezt a tényt állapította meg a kvantitatív kutatás, itt 504 darab ötezer fő alatti település

kínálatát mértük fel kérdőíves technikával.¹⁰ Az eszközök biztosításán, a hálózat meglétén túl, tartalmi kérdésekben tehát sok érdemi változás nem történt. Különösen jelentős ez a probléma abból a nézőpontból, hogy a fiatalok megszólítása, bevonása, aktívvá tétele szinte minden településen nagy nehézségekbe ütközött. Miközben van a falusi fiataloknak egy súlyosan hátrányos, elszigetelt, frusztrált rétege, amelynek tagjai tartósan munkanélküliek, anyagilag nélkülöznek, alacsony iskolai végzettségűek, akik csak a helyben kínált lehetőségeket érik el, az ő megszólításuk kiemelten fontos.

Marc Prensky a digitális bevándorló egyetemi tanárok számára sem tudott mást ajánlani, mint hogyha a hallgatók más típusú tanulással operálnak,¹¹ alkalmazkodni kell az új helyzethez, olyan módon és olyan eléréssel kell kínálni az átadni kívánt tananyagot, ahogy azt veszik, befogadják. Valószínűleg az ifjúság elérésére is új technikákat kell találnunk, ha azt szeretnénk, hogy érdekeltté váljanak a helyi ügyekben, hogy kimozdíthatóak legyenek a passzivitásból.

A web 1.0 más jellegű, de tulajdonképpen a hagyományosnak tekinthető passzív befogadásra épít. Használatánál tudatos koncentráció szükséges, az aktivizálás a már meglévő akarat esetén sikeres. A web 2.0 esetében más a kép. A web 2.0 óhatatlanul aktivizál, elmosza az alkotók-befogadók közötti különbségeket, mindenki alkothat, létrehozhat, megszólításra (esetleg megbökbésre kerülhet).¹² A web 2.0 két alapvető egysége a közösségi oldalak használata, a social networking sites világ; illetve a mikroblogok felülete. A közösségi oldalak közül az iwiw és a facebook a legjelentősebb. 2011-ben az iwiw rendszernek 4,7 millió magyar felhasználója volt, a facebooknak 3 millió feletti.¹³ Ez – nagy valószínűség szerint -- azóta jelentősen gyarapodott, mert a facebook interaktívabb, dinamikusabb, sokoldalúbb felület, népszerűsége hirtelen emelkedett, annál is inkább, mert szinte megjelenésével

majdnem azonos időben magyar nyelven is elérhető volt.¹⁴ A közösségi oldalakon egyének-egyénekkel, egyének-csoportokkal, oldalakkal; csoportok, oldalak- csoportokkal, oldalakkal vehetik fel a kapcsolatot, szerveződnek hálózatba. A mikroblogok főként a tartalom megosztásra koncentrálnak a legkülönbözőbb témákban és a legkülönbözőbb szereplőkkel.

A web 2.0 legnagyobb újdonsága és előnye, hogy az interakciók kétirányúak. A használó nincs passzív befogadásra hagyatva. Bármit, szinte azonnal elérhet, láthat, lejátszhat. Ezzel egy időben kommentelheti, posztolhatja (megjegyzéseket fűzhet hozzá), like-olhatja (tetszését fejezheti ki), tovább adhatja, megoszthatja. Folyamatosan az az érzése támadhat a felhasználónak, hogy benne van egy élő sodrásban, amit az üzenőfalon megjelenő új és újabb bejegyzések erősíthetnek. Egy sajátos, hálózatos világba csöppenhet, amit ő és az ismerősei kreálnak és percnként frissítenek. A nyilvános érintkezésen (üzenőfal) túl, lehetőség van a privát érintkezésre, a chatelés és a privát üzenetek segítségével, amit a többi ismerős felhasználó nem lát, ahhoz nincs hozzáférése. A facebook, nem véletlen hihetetlen sikere, az összes Pransky-féle újfajta percepció ismérve jó választ ad: gyors, egyidejű, párhuzamos, azonnali visszacsatolást tesz lehetővé, egyedi és közösségi, interaktív, szórakoztató, saját magunk differenciáljuk a befogadás tempóját, a szelekciót, hagyunk figyelmen kívül dolgokat és kreálunk ügyeket, ha azokat jelentősnek tartjuk. Az írás keretei nem teszik lehetővé, hogy a jelenség további számos ismervét leírjuk, csak kitekintéssel lehetünk, hogy több kutató elemzi az új hálózatok működését. Némelyek odáig merészkednek, hogy a csoportalapú társadalmak után hálózat alapú társadalmakat vizionálnak, de legalább is új felépítésű kapcsolatrendszerket írnak le, „hálózatokba kapcsoló individualizmust” érzékelve.¹⁵

Kérdésünk lehet, él-e a közösségi művelődés intézményi és szakmai világa a web 2.0 adta lehetőséggel, használja-e az új forma kínálta le-

hetőségeket, illetve milyen funkcióit veszi figyelembe, milyen belső hálózati világot/világokat hoz létre. Elsődlegesen említést kell tennünk a különféle szakmai csoportok alakulásáról. Eltérő szervező elvek alapján jöttek létre, földrajzi elhelyezkedés (pl. Budapesti Népművelők Egyesülete), életkori sajátosságok (pl. Kult-team), átfogóbb szakmai szerveződésű csoportok (pl. Közművelődési Szakmai Fórum), különféle intézménytípusok szerint (pl. ÁMK-sok), vagy nagyon érdekes, a magára a web 2,0 jelenségre reflektáló szakmai csoport működése (Kultúraszervezés a közösségi oldalakkal). Természetes, hogy ezek használata még nem általános, az abban megmutatkozó aktivitás is meglehetősen egyenetlen, szinte minden oldalnak, csoportnak megvan a maga kulcsfigurája, kulcszereplői, hasonlóan a nem webes felületen működő szakmai közösségekhez. Szakmai információk, pályázati határidőkre figyelmeztetés, a pályázati technikák segítése, személyes találkozások, találkozók szervezése, állásajánlatok, a szabályozásbeli változások nyomán követe, programajánlatok, gyors szakmai tanácsadás kérése, a szakmai elismerésben részesülők köszöntése az általában használt, leggyakoribb funkciók. Működik a más csoportok által közzétett tartalmak egymás közötti megosztása, amely segít a gyors terjedésben. A csoporttagok között is lehetőség van a privát érintkezésre, amikor nem az egész csoport előtt osztják meg a kérdéses, vitatott, esetleg valamiért nem publikus, de szakmai információkat.

A szakmai csoportok oldalain túl a művelődési intézményeknek, civilszervezeteknek is van facebook oldaluk. Ezen keresztül egészen másfajta elérési formák alakulhatnak ki. A plakátok, hírlevelek helyett videós beharangozókat tesznek közzé, amit a megszólított lakosság, célközönség like-olhat, részvételi szándékát jelezheti a virtuálisan létrehozott eseményeken. A tervezés folyamán gyakorlatilag a kommentekkel, like-okkal bekapcsolódó résztvevők adott esetben alakíthatják is a programokat. A

programokról folyamatos közvetítést lehet adni, kis videóüzenetekkel vagy fényképek közlésével. Amely megosztások újabb visszacsatolást eredményezhetnek. Az események, programok, közösségi akciók után az értékelés is lehetséges. Az oldalak alkalmasak apróbb igényfelmérésekre, és az elégedettség vizsgálatára is. A személyes oldalak és az intézményi oldalak összefűzése alkalmas teremt arra, hogy a személyes, adott esetben bővebb, kiterjedtebb hálózatba átvigyük információkat. (pl. a Kozármislenyi Művelődési Háznak 574 ismerőse van, de a vezetőjének, Halmi-Nagy Róbertnek 1389 privát ismerőse is megosztás segítségével értesülhet a művelődési ház életének eseményeiről). Akárcsak a kereskedelemben, ahol a személyes ajánlás a legjobb reklámfogások egyike, a közösségi portálokon is, az ismerős ismerősének a felhívása, ajánlása az egyik legjobb, legsikeresebb ösztönző lehet. Úgy is eljuthat információ az egyénekhez, hogy formálisan nem kapcsolódunk intézményes-csoport oldalhoz. (De az ismerősi hálózatukból valaki esetleg tagja, így az ő megosztásával, a granovetteri „másodlagos kötések” erejét felhasználva terjedhet a hasznos tartalom.)¹⁶

A közösségi portálok és a közösségek kapcsolatának egy másik aspektusára is szeretnénk felhívni a figyelmet. Az internet-felhasználással kapcsolatos félelmek között találtuk a személyes interakciók eltűnéséről szóló vélekedéseket, miszerint a virtuális kapcsolatok kioltják, vagy helyettesíteni fogják a valós találkozásokat. Ennek ellenkezőjére is akad példa. Egy magánkezdeményezésen alapuló oldal „Rakospalota Anno kepei” oldalcímmel, régi képeket kezdett közzétenni, még csak nem is kizárólagosan, de főként Rakospalota életéből. Tulajdonképpen lokálpatrióta, helytörténeti témájú oldalnak tekinthetjük. Profilja folyamatosan tisztult, a közösség tagjai próbálták a politikai megosztottságot távol tartani az oldaltól, a további fejlődés közösségi munka eredménye, ti., akinek volt közzétehető régi fotója, dokumentációja, az digitalizál-

ta és megosztotta, vagy elküldte az oldal „szerkesztőjének”. Rövidesen a kezdeti lelkes kis mag átlépte a bűvös ötszáz tagot, jelenleg az oldalnak 4061 tagja van (a tengeren túlra elszármazottaktól kezdve, hivatásos várostörténészekig). A „tagság” egyébként kiváló adatbázis a lakóközösségben élők és az elszármazottak számára is. Új lehetőségeket adva régiekkel való új virtuális, illetve személyes találkozásra. A csoporttagokban megfogalmazódott a személyes összejövetelek iránti igény, hamarosan a kerület művelődési házában¹⁷ kaptak helyet a találkozókra, ahol azóta is rendszeresen működnek. A találkozások során, a kötetlen beszélgetésen túl, helytörténeti előadásokat hallgattak, tematikus napokat rendeztek. Magától értetődik, a valódi találkozókra eljárók a négyezres tagság egy töredéke, de a távollévők is értesülhetnek a fotós beszámolók alapján a történekről. (Sejthető, hogy, ha a régi módon közelítve akart volna valaki egy helytörténeti klubot

szervezni, nem biztos, hogy ilyen lelkes és öntevékeny tagokat talál.) Több közösségi akció indult a kerületben a kezdeményezésükre, pl. a Malom-tó és Patak part tisztítása, felfedezése, megmutatása, egyáltalán a terület ügyének közbeszédbe való illesztése.

A közösségi művelődés, annak intézményrendszere sokat tett a digitalizált világhoz való hozzáférésben, az elsődleges digitális szakadék enyhítésében nagy sikereket ért el, a

másodlagos digitális szakadék csökkentésében néhány országosan is sikeres program segít, és elszigetelten is találhatóak mintaszerű kezdeményezések, de ebben még sok megoldandó feladat rejlik. A web 2.0 használata a közösségi művelődés számára egészen újszerű hálózatosodási lehetőségeket kínál, akár szakmai (társszakmai) hálózatok kialakításával, akár a résztvevők, az egyének, a civil szervezetek, a közösségek újszerű, izgalmas kapcsolódásával.

G. FURULYÁS KATALIN 1967-ben született Budapesten. Szociológus, tanár, az MMIKL kutatója. Jelentősebb, önálló publikációk: Egyedül a kisvilágban; Polgármesterek és népművelők; Falunap. Eddigi, fontosabb kutatási témái: a közösségi művelődés tartalmi kérdése, a közművelődés és az önkormányzati működés kapcsolatrendszer, a közművelődés jogi szabályozásának hatásai, a falusi ünneplési szokások változása, az elnéptelenedő falvak sajátos kulturális jelenségei.

- 1 <http://www.marcprensky.com/writing/prensky%20-%20digital%20natives,%20digital%20immigrants%20-%20part1.pdf>
- 2 uo.
- 3 Ságvári Bence: A net-generáció törésvonalai – kultúrafogyasztás és életstílus-csoportok a magyar fiatalok körében. In: Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Szerk.: Bauer Béla, Szabó Andrea. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2011.
- 4 uo.
- 5 Csepeli György – Prazsák Gergő: eKultúra. Társadalmi Riport. Szerk.: Kolosi Tamás – Tóth István György. Budapest. TÁRKI. 451-467. pp.
- 6 Az MMIKL adatbázisa szerint.
- 7 Ságvári Bence: A net-generáció törésvonalai – kultúrafogyasztás és életstílus-csoportok a magyar fiatalok körében. In: Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Szerk.: Bauer Béla, Szabó Andrea. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2011.
- 8 A négy kialakított klaszter: a békés egymás mellett élés vallói, a szkeptikusok, a nem találkozó, párhuzamos működésben hívők, az optimisták.
- 9 Csepeli György – Prazsák Gergő: eKultúra. Társadalmi Riport. Szerk.: Kolosi Tamás – Tóth István György. Budapest. TÁRKI. 451-467. pp.
- 10 http://www.mmikl.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=35
- 11 Szemléletesen bizonyítja, hogy a mai egyetemi hallgatóság sem alkalmatlan pl. a memoriter befogadására. Ha 100 feletti Pokemon nevét és tulajdonságait képesek voltak rögzíteni, feltehetően a világ fővárosainak nevét, vagy más fontos információt is képesek megtanulni, ha az valóban szükséges. (Azok számára segítségül, akik sem gyermekként, sem gyermekek, unokájuk révén nem találkoztak a Pokemon-jelenséggel, rajzfilm figurákról van szó.)
- 12 Facebook használati funkció.
- 13 Bauer Béla – Déri András: Hálózathoz kötődve – a fiatalok online hálói. In: Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Szerk.: Bauer Béla, Szabó Andrea. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2011.
- 14 Köszönet az ELTE PPK, Andragógia BA szak, művelődésszervezői szakirány harmadéves hallgatóinak, akik sokat segítenek a web 2.0 világában való eligazodásban.
- 15 Wellman: „A mobilizált társadalom.” In: E-Világ, 2005. január, 27-29. pp.
- 16 Angelusz Róbert – Tardos Róbert: Társadalmak rejtett hálózata, avagy mit remélhet a társadalomkutatás a kapcsolathálózati megközelítéstől. Társadalmak rejtett hálózata. Budapest, MKI, 1991.
- 17 Csokonai Művelődési Központ.